

CANIS LAPPONICUS, ERÄS TUTKIELMA JA KUINKA SE SYNTYI

Marja Masalin

Sanotaan, että ihminen voi joutua Lapin lumoihin. Lapinkoiran historia tuntee henkilöitä, jotka ovat joutuneet Lapin KOIRAN lumoihin ja minä olen yksi heistä. Monta vuotta oma lapinkoira oli minulle pelkkä unelma, mutta kun pennun hankinta tuli ajankohtaiseksi, avautuikin eteeni uusi ongelma, tarjolla olikin kahta toisistaan poikkeavaa tyyppiä: lyhytrunkoista, kippurahäntäistä ja raskasturkkista-, sekä pitempirunkoista, matalalta vaikuttavaa, usein riippuhäntäistä tyyppiä. Kumpi näistä oli oikea? Tutkin halussani olleet Koiramme-lehden kirjoitukset lapinkoirista ja olin entistä enemmän ymmälläni. Sanottiin, että lapinkoiran tulee täyttää "pystykorvalle asetetut vaatimukset", kuten lyhyt runko ja suora kinner. Lapinporokoiraa nämä vaatimukset eivät koskeneet, ne saivat olla pitkärunkoisia ja matalahäntäisiä. Minkä ihmeen takia? Ja jos lapinporokoira on muinaisen x) "voimalaukkaajan" ja metsästyslaikan risteytys, mistä se on pitkän runkonsa ja matalan häntänsä perinyt? Minkä näköinen on lappalaisten ikivanha paimenkoira todellisuudessa ollut? Aihe kiinnosti minua yhä enemmän. Päätin ottaa asiasta selvän, lukea kaiken, mitä tästä rodusta on kirjoitettu ja luoda sen mukaan oman mielipiteeni.

Menin kysymään neuvoa Suomen Kennelliitosta ja minut ohjattiin kirjastoon. Siellä avautuikin minulle oikea aarreaitta: koko pohjoismainen kennelkirjallisuus yli sadan vuoden ajalta, arvokkaita vanhoja koirakirjoja, vanhoja valokuvia jne. Näitä aarteita vaali huolella rva Lea Purhonen, jota saan kiittää siitä, että olen voinut tehdä tämän tutkimuksen.

Kävin ensin läpi kotimaisen kennelkirjallisuuden. Ensimmäiseksi minulle valkeni, että nimitykset "lapinkoira" ja "lapinporokoira" olivat 70-luvulla keksityt kennelnimet lyhyt- ja pitkäkarvaisille porokoirille, lappalaiset tuntevat vain yhden poroja paimentavan koirarodun. Niinpä vanhoissa kirjoituksissa puhutaan aina porokoirista. Ne on kuvailtu poikkeuksetta pitkärunkoisiksi, "suorakaiteen-

muotoinen" sanoi Yrjö Yläne v. 1936. Pitkäkarva on seurannut tätä rotua "kuin tauti". Lumen paakkuuntumisen takia on, varsinkin havumetsäalueilla, suosittu lyhyttä karvaa, joten valinta on vaikuttanut paikallisten tyyppien muodostumiseen. Hännän kantotapa on ollut vaihteleva, riipuksissa tavallisesti, mutta kivertyy kippuraan koiran juostessa. Hyvin kulmautuneet raajat on usein mainittu aivan ehdottomana vaatimuksena hyvälle käyttökoiralle. Värejä on esiintynyt runsaasti. Musta "nelisilmä" on ollut tavallisin, punaista on pidetty kauniina. Eri asteista valkokirjavuutta on esiintynyt, mutta puhdas valkoinen ei ole ollut suosittu, koska se ei erotu lumesta. Harmaa ei myöskään ole ollut suosittu. On sanottu, että poro pelkää harmaata koiraa koska luulee sudeksi. Toisaalta harmaa väri voi myös kieliä metsästyskoirataustasta.

Tämän luettuani minua kaiversi edelleen maininnat "vanhasta tyypistä". Siihen en ollut saanut selvennystä. Rva Purhonen tuli jälleen avukseni. Hän kehoitti minua tutustumaan myös muiden pohjoismaiden kennelkirjallisuuteen, sillä lapinkoira on niin vanha rotu, että siitä on varmasti kirjoitettu. En ollut ollut näistä kiinnostunut, koska ajattelin siellä olevan pelkkiä lapphundeja. Vedin epäroiden ensimmäisen kirjan hyllystä, ja huomasin joutuvani keskelle lapinkoirakiistaa Ruotsissa vuonna 1893!

Suomen, Ruotsin ja Norjan kennelklubit perustettiin 1890-luvulla, ja pohjoismaisia pystykorvarotuja alettiin kartoittaa ja rekisteröidä. Tilanne oli lähinnä kaosmainen. Koiria ilmoitettiin näyttelyihin milloin minkin rotuisina, saman rodun paikallisia muunnelmia esitettiin eri rotuisina. Näyttelyissä sitten yritettiin setviä, minkä rotuisena koira rekisteröitäisiin.

Ruotsin lapphund on, kuten olin arvellutkin, Etelä-Ruotsissa jalostettu rotu, jolta on tietoisesti pyritty poistamaan paimenkoirille tyypilliset piirteet, kuten kiverä kinner, pitkä runko, riippuva häntä ja veltot korvat. Väreistä on karsittu pois muut, paitsi yksivärinen musta, valkoinen tai ruskea.

Lapintuntijat eivät hyväksyneet etelän kantaa. Kuvaavaa on, että vaikka rotu nimeltä "lapphund" oli jo olemassa, sanottiin, että "se saamelaisten koira pitäisi erottaa omaksi ro-

x) J. Perttola, Koiramme 3/1979

dukseen, jolla on korvat lupassa" (C. R. Sundström 1889). Taipumusta velttoihin korviin on korostettu koska on haluttu painottaa rodun poikkeavuutta pystykorvista.

Riistamestarit Hugo Samzelius ja Henning Nordlund toimivat aktiivisesti "sukupuuttoon kuolemassa olevan, ikivanhan rodun pelastamiseksi". He toivat etelään useita lappalaiskoiria ja vaativat niille ehdottomasti omaa rotumääritelmää, koska ne niin oleellisesti poikkesivat muista pystykorvista. Tuli mieleeni, että jos heitä olisi silloin uskottu, rotu olisi pelastettu jo sata vuotta sitten Ruotsissa, eikä Suomen lapinkoira olisi tarvinnut tehdä.

Maatiaiskannasta oli runsaasti kuvauksia. Ja jälleen poikkeuksetta: lappalaiskoira on "pitkä", "pitkänomainen", "näyttää pitkältä verrattuna korkeuteen", "pitempi kuin harmaa-koira". Ja värit, lapinkoiran suurin viehätyks, yltäkülläinen värien runsaus! Vanhat lappalaiskoerien nimet kertovat paljon: (ruotsalaisittain kirjoitettuna) Tsjappes (musta), Tsjalmo tai Tschalmo (ruskeat läiskät silmien ympärillä), Halli (punakeltainen), Skuolffe (tunturipöllö), Barje (valkoinen kaulus), Girjes (kirjava), Paikko (läiskällinen), Hille (hillerin värinen) jne.

Tässä vaiheessa olin kolunnut SKL:n kirjaston jo melko tarkkaan. Kirjoitin Svenska Kennelklubbeniin. Sieltä minulle lähetettiin joku-nen artikkeli tämän päivän lapphundista, sekä Björn von Rosenin tutkimus "Nordiska spetsar". Von Rosenin kirjoituksesta luin, että luonnontieteilijät, ruotsalainen Carl von Linné (1707-1778) ja ranskalainen Georget Louis de Buffon (1708-1788) tunsivat lapinkoiran jo 1700-luvulla. Niin minulle avautui aivan uusi alue: tutkijat ja luonnontieteilijät.

Aikoina, jolloin mitään jalostettuja rotuja ei vielä ollut, luonnontieteilijät jakoivat koirat rakenteen ja käyttötarkoituksen mukaan päälajeihin, mikä jako pätee vieläkin. Pohjoismaisissa koirissa ovat luonnontieteilijät erottaneet kaksi toisistaan selkeästi poikkeavaa pääryhmää: pystykorvat ja paimenkoirat.

Sekalaisista metsästyspystykorvista on esiintynyt ainoastaan joitakuuta hajanaisia mainintoja kirjallisuudessa, mutta paimenkoirista on tunnettu omina rotuinaan jo 1700-luvulla Canis Lapponicus (lappalaiskoira) ja

Canis Islandicus (Islannin lammaskoira, joka nykyisin on sulautunut sikäläisiin pystykorviin).

Linné teki matkan Lappiin vuonna 1732 ja on sen jälkeen teoksissaan kuvaillut poronpaimennusta ja paimenkoiran välttämättömyyttä isännilleen. "Lapparne weta Bäst, hwad nytta en god Hund gjör. Renarne skulle elljest ej så lätt kunna sammanhållas uti en hop, utan at skingras hwar på sitt håll om icke Hundens woro." (Svensk Hundbok 1754)

Buffon tunsu pystykorvatyyppin (Chien Loup, Grand Chien Loup, Canis Pomeranus). No olivat tietysti pystykorvaisia, häntä korkealla seillä kippurassa, rakenne neliömäinen.

Buffonin paimenkoira (Canis ovis, Chien de Berger, Chien de Brie, Shephard's Dog, Herdehund) voidaan pitää kantamuotona, josta nykyisin tunnetut kennelpaimenkoirarodut ovat kehittyneet tai kehitetyt. Tällä kantapaimenkoiralla karvan pituus vaihteli kuonon kärkeen asti ulottuvasta pitkästä turkista aivan lyhytkarvaiseen. Keskipitkä-turkkisilla karva oli pisintä korvien päällä, rinnassa, jalkojen takana ja hännässä. Värejä on mainittu yksivärisen mustan, valkoisen ja ruskean lisäksi kolmivärisen: musta selkä, ruskea tai punakeltainen kuvio jaloissa, kuonossa, silmien ympärillä ja hännän alapuolella. Korvat ovat olleet joko pystyssä, latvasta taitteella tai kokonaan lupassa. Yhteisenä piirteenä tässä ryhmässä on sama ruumiinrakenne. Vanhimmat paimenkoirat ovat olleet suurikokoisia. Esim. korkeus n. 57 cm, pituus 70 cm. Raajat voimakkaasti kulmutuneet ja häntä matalalle kiinnittynyt. Tanskan kuningas Kristian IX:llä oli tällainen koira: pitkäkarvainen, kuviollinen luppakorva "Hyrdehunden Bob". (Hunden 8/1892.)

Paimenkoira on Buffonin mukaan lähtöisin Etelä-Euroopasta, mistä se on kulkeutunut muihin maihin. Lappalaiskoira (Chien de Laponie) oli Buffonin näkemyksen mukaan tyyppillinen paimenkoira, vaikkakin pienikokoinen. Islanninkoira Buffon piti lappalaiskoiran läheisenä sukulaisena. Nämä koirat olivat tiheäturkkisia, matalajalkaisia ja suurikuviollisia. Korvat olivat latvasta taitteella ja häntä riippuva. Islannin nykyisin sukupuuttoon kuolleen paimenkoiran ja lappalaiskoiran sukulaisuudesta on useita mainintoja. Tunnettu saksalainen kynologi R. Strebel sanoo islanninkoi-

ran muistuttavan siinä määrin englannin maatiis-
paimenkoiria, että arvelee viikinkien tuoneen
tämän paimenkoiran Pohjolaan. A. Korhonen on ker-
tonut tästä samasta aiheesta Koiramme-lehdessä
7/1968. Totesin, että kukin oli tullut samaan
tulokseen: Buffon, Strebel, A. Korhonen ja minä,
kaikki kuitenkin eri teitä.

Luonnontieteilijöistä seuraava on Sven Nilsson
(1856), joka sanoo, että lappalaiskoira on
pitkänomainen, korvat pienet ja pystyssä,
karva pitkää ja pörröistä, pisintä ruumiin
alaosissa ja hännässä. Hän toimitti yhden täl-
laisen koiran täytettäväksi ja edelleen toimi-
tettavaksi Tukholman Nordiska Museettiin.

Prof. Gustaf von Düben, joka teki lapinmatko-
ja 1868 ja 1871 kertoo, että lappalaisilla
oli kahdenlaisia koiria: lyhytkarvaisia, pys-
tykorvaisia joilla on pitkäkarvainen häntä ja
varsinaisia lappalaiskoiria, joilla on pienet,
pystyt korvat, pitkänomainen runko ja aivan
kuonon kärjestä lähtevä pitkä, pörröinen
karva.

Ruotsalainen kynologi O.B. Rydman sanoo, että
lapinkoira muistuttaa paimenkoiraa ruumiin-
rakenteeltaan, mutta että se on kapeampikuo-
noinen, korvat ovat vähemmän raskaat ja puo-
lesta välistä taitteella, karva pitkää, tak-
kuista ja karkeaa. (Hunden 1881)

Norjalaisen Viggo Möllerin näkemyksen mukaan
pohjoismaiden koirat jakautuvat kahteen pää-
ryhmään: pystykorviin, joita on Norjassa,
Ruotsissa ja Suomessa pari kolme erilaista
muunnelmaa, sekä paimenkoiriin, joita edus-
taa lappalaisten paimenkoira (Lappernes
Hyrdehund). (1887)

Minua hämmästytti havainto, että tämä Suomen,
Ruotsin ja Norjan nomadiväestön yhteinen
paimenkoirarotu on tunnettu muissa maissa jo
yli kaksisataa vuotta ja Suomessa herätään
nyt vasta, kun vanhat paimenkoirasuvut ovat
jo sammuneet, miettimään minkä näköinen lap-
palaiskoiran pitäisi olla.

"Voimalaukkaajaan" viittaavasta tyypistä en
ole löytänyt ainuttakaan kuvausta lappalais-
koirista puhuttaessa. Mustan hirvikoiran,
samojedin tms. risteytykset saattaisivat muis-
tuttaa sitä, ja meidän vuosisadallamme kennel-
lapphund, joka on päässyt vaikuttamaan jopa
parhaiden porokoirapaikkakuntien, Kautokeinin
ja Karasjoen koirakantoihin. Itäisten koiri-
en vaikutuksesta on kiistelty. Kolttalappa-

laiset tuskin ovat olleet mitenkään merkittä-
viä koirankasvattajia, koska heistä on koiran-
hakupaikkana ainoastaan pari mainintaa.
(Esim. H. Samzelius ei mainitse heitä lain-
kaan). Kuvauksista päätelleen vaikuttaa pikem-
minkin, että he ovat hakeneet koiransa län-
nestä. T.I. Itkonen on v. 1912-14 tekemillään
Lapin matkoilla kuvaillut Kolttien koiria
suomalaisen lintukoiran kokoiseksi, suora-
häntäiseksi "Ne ovat tavallisesti pystykorvia,
mutta luppakorvaisiakin näkee, kuono on suip-
po, lyhyehkö, ruho laiha, raajat hoikat, kar-
vat pitkähköet." Venäläinen N.O. Olenev (1895)
kuvailee lappalaiskoiraa (Laplandskaja sabaka)
seuraavasti: "Koira muistuttaa eskimokoiraa
mutta on huomattavasti pienempi ja matalajal-
kaisempi. Korvat ovat suuremmat kuin eskimo-
koiralla ja usein latvasta taitteella. Häntä
on pitkän, tiheän karvan peittämä ja roikkuu
alaspäin. Väri musta, kuonossa, jaloissa ja
hännässä ruskea tai valkoinen kuvio. Myös
kirjavia yksilöitä esiintyy."

Läksin aivan objektiivisesti etsimään mui-
naista, aitoa lapinkoira. En löytänyt mas-
siivista, uhkeaa arktista "voimalaukkaajaa",
vaan löysin suorastaan sirolta vaikuttavan,
jäntevän, pienen sitkeän otuksen, jonka valt-
teina ovat olleet älykkyys, so. itsenäinen
toimintakyky, ketteryys ja hyvä terveys. Tästä
on todisteena lukuisten eri henkilöiden,
jotka ovat vuosikautia katselleet näitä koi-
ria ja eläneet niiden parissa, parin vuosi-
sadan ajalta yhä uudelleen ja uudelleen tois-
tuvat samat havainnot. Tämän koiran ulkonäkö
on ollut vaihteleva, niinkuin paimenkoirien
yleensä. Karvan pituus on vaihdellut, varhai-
simmissa maininnoissa jopa aivan kuonon kär-
jestä lähtevästä paksusta pitkästä turkista
aivan lyhytkarvaiseen, häntä on ollut niin
tai näin, korvat pystyssä tai sitten ei,
mutta "sisällä" on aina ollut sama pitkärun-
koinen paimenkoira, jonka henkisten ominai-
suuksien on uskottu kulkevan tämän ulkonäön
myötä. Karsinta on ollut ankara, joten vain
älykkäimmät ja terveimmät ovat säilyneet.
Tästä johtuen vanha paimenkoiratyyppi, joka
on parhaiten pärjännyt tehtävässään, on sii-
lynyt vanhoissa porokoirasuvuissa meidän
päiviimme asti.

Seurakoira-pystykorvien ihannetyypinä on
1800-luvulta lähtien ollut pyöreä vauvakoiran
pallukka (esim. hollanninpystykorva, Chow-
Chow, samojedi, lapphund jne.). Tämän pyrki-
myksen seurauksena, ahtaan sukusiitoksen joh-

dosta muodostui mm. lelukoira kääpiöpystykorva. Pitkäkarvainen porokoiraa on myös pelkästään seurakoiraa nykyisin. Siitä huolimatta sen pitäisi saada säilyttää alkuperäinen ulkonäkönsä. Ainoastaan paimenkoiran geenistön myötä seuraavat sen muut hyvät ominaisuudet. Se on aivan ihanteellinen perhe- ja kotikoira. Saamme olla ylpeitä siitä, että tämä ikivanha koirarotu, jota H. Samelius jo sata vuotta sitten piti sukupuuttoon kuolemassa olevana, on Suomessa saatu vanhoja porokoirasukuja seuraamalla heräämään uudelleen henkiin.

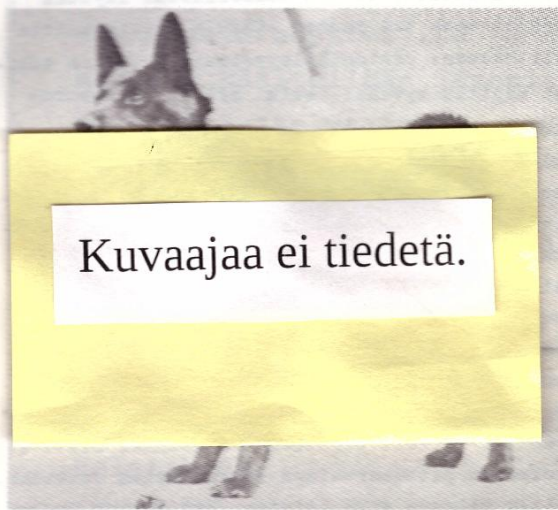
KIRJALLISUUSLUETTELO

SKL-julkaisut - Koiramme lehdet 1936-1982
Yrjö Yläne, Koirakirjat 1936
Pystykorva-lehdet 1970-1982
Suomen Pystykorvajärjestön 20-vuotisjulkaisu 1938-1958
Suomen Pystykorvajärjestön 30-vuotisjulkaisu 1968

METSÄSTYSPYSTYKORVA-TYYPI

1800-luvun lopulla Ruotsissa lapinkoiriin risteytettiin Norjan mustaa hirvikoiraa (kuva vasemmalla) toivottuun Lapphund-tyyppiin pääsemiseksi. Etelästä tuodun mustan hirvikoiran (Kalix hund) vaikutus Ruotsin lapphundiin on aivan ilmeinen (kuva oikealla). Myöhemmin Lapphundiin risteytettiin myös samojedikoira, edelleen ulkomuodon parantamiseksi.

Norjan musta hirvikoiraa

V.J. Oinonen, Lapin yliopistolla 1964

A. Korhonen ja M. Vainio, Tutkimus porojen paimennuksessa käytettyjen koirien määrästä, käyttöarvosta, ikäjakautumasta ja suvusta Käsiwarren, Näkkälän ja Kittilän Kyrön paliskunnissa kesällä 1974. Poromies 1974.

T.I. Itkonen, Suomen lappalaiset vuoteen 1945 Svenska Kennelklubbens tidskrift 1893-

Sten Bielke, Samojedspets eller "Samojedspets - en vilseledande rasbeteckning, Hundsport 1933

J.A. Eklöf, Hundvännen 1921

C.R. Sundström, Handbok för hundvänner 1889

O.B. Rydman, Hunden 1881

Viggo Møller, Standard for Bedømmelsen af 82 Hunderacer 1887

Gustaf von Düben, Om Lappland och lapparne 1873

A. Mazover, Nenetskaja Laika 1960

N.O. Olenov, Sabaki 1895 (Laplandskaja sabaka)

Sven Nilsson, Skandinaviska Fauna 1847

Carl von Linné, En gammal svensk hundbok 1753

Carl von Linné, Systema Naturae 1758

Georges Louis de Buffon, Histoire de Naturelle 1749-88

Georges Louis de Buffon, Naturhistoria för Barnen 1760

Lapphund

